

Ügyszám: **1354/A/2007**
Első irat érkezett:
Az ügy tárgya:
Előadó **Paczolay Péter Dr.**
alkotmánybíró:
Támadott jogi aktus:

Határozat száma: **96/2008. (VII. 3.) AB határozat**

ABH oldalszáma: **2008/816**

Kelte: **Budapest, 2008.06.30**

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG NEVÉBEN!

Az Alkotmánybíróság a köztársasági elnöknek az Országgyűlés által elfogadott, de még ki nem hirdetett törvény alkotmányellenessége előzetes vizsgálatára irányuló indítványa tárgyában – dr. Kiss László, dr. Kovács Péter és dr. Trócsányi László alkotmánybírók párhuzamos indokolásával –meghozta a következő

határozatot:

Az Alkotmánybíróság megállapítja: a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról szóló, az Országgyűlés által 2007. október 29. napján elfogadott törvény alkotmányellenes.

Az Alkotmánybíróság ezt a határozatot a Magyar Közlönyben közzéteszi.

Indokolás

I.

Az Országgyűlés 2007. október 29-i ülésnapján fogadta el a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényt (a továbbiakban: Ptk.) módosító törvényt (T/3719. számú törvényjavaslat, a továbbiakban: Ptkmód.). A köztársasági elnök a kihirdetésre megküldött törvény kapcsán alkotmányossági aggályokat fogalmazott meg, ezért előzetes normakontroll céljából megküldte azt az Alkotmánybíróságnak.

Az elnöki indítvány indokolása értelmében az elfogadott törvény aránytalanul korlátozza a szabad véleménynyilvánításhoz fűződő alapjogot. A személyhez fűződő jogok csak személyeket illethetnek meg. Míg általános és nevesített személyhez fűződő jogai, alkotmányjogi értelemben emberi méltósághoz fűződő joga természetes személynek lehet, addig a jogi személyeket csak azok a személyiségi jogok illethetik, amelyek jellegüknél fogva nem kötődnek kizárólagosan természetes személyekhez. Polgári jogi jogalanyisággal nem rendelkező személyösszesség esetében is csupán a személyösszességet alkotó egyes ember méltósága szenvedhet sérelmet. A jogsértés lényegét tevő, közösségnek

címzett sértés „átsugárzik” a közösséghez tartozó személyre, amely a fellépés lehetőségét biztosítja az egyén számára. Ezért az a személy (természetes vagy keresetképesi joggal felruházott civil szervezet), aki a jogsértés esetén pert indít, a módosító törvény értelmében nem a közösség, hanem az egyén megsértett joga miatt kér bírósági jogorvoslatot.

Az elnöki indítvány utal arra, hogy a közösségek becsületvédelme megvalósulhat közérdekű, avagy személyes védelemmel. A jogvédelem mindkét esetben a szabad véleménynyilvánítás jogának korlátozását eredményezi, amelynek alkotmányossági megítélése azonban azonos.

A Ptkmód. megdönthetetlen vélelmet állít fel arra, hogy a közösségnek célzott sértés a közösség tagjának alanyi jogsérelmet eredményezi. A jogalkotó tehát közérdekű védelmet kíván biztosítani a személyes jogvédelemre jellemző alacsonyabb védelmi küszöb biztosításával és annak eszközeivel.

Az elnöki indítvány e megállapításokat követően az alapjogsérelmet abban jelöli meg, hogy a Ptkmód. szerinti megdönthetetlen vélelem eredményeként bármely, nyilvános és súlyosan sértő magatartás, amely a Ptkmód. által nyílt taxációval megjelölt lényeges, a társadalmon belül kisebbségben lévő személyiségvonással rendelkező közösséghez tartozó egyénre átsugárzik, alkalmas lehet a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozására. A módosító törvény tehát nincs tekintettel sem a csoport és tagjai közötti viszony intenzitására, sem a csoportként értékelt közösség nagyságára, és körülhatárolhatatlanságára. Így a véleménynyilvánítással összefüggésben a jogalkotó akkor is megállapítja, hogy a közösségnek célzott sértés egyéni alanyi jogsértéssé transzformálódik, amikor pedig a közösség és az egyén közötti kapcsolat intenzitása kérdéses, vagy a közösség társadalmon belüli elkülöníthetősége, nagysága nem egyértelmű. Ez a véleménynyilvánítás szabadságának aránytalan korlátozására vezet.

Az elnöki indítvány értelmében egy közösség társadalmon belüli kisebbségi léte nem alapozza meg a Ptkmód. szerinti privilegizált helyzetét. Ezen állapot ugyanis nem jellemzi sem a közösség és az egyén közötti kapcsolatot, de nem teszi egyértelművé a személyiséget meghatározó tulajdonság fennállását és az „átsugárzáshoz” szükséges intenzitást sem. Az indítvány értelmében a módosító törvény rendelkezései a megsértett közösség számbeli kisebbségéhez kötik az egyéni jogérvényesítés lehetőségét. Ezért abban az esetben, amikor a jogvédelemre okot adó személyiségtulajdonságok a társadalom többségét jellemzik, úgy pusztán a számbeli többség az, ami kizárja a fellépés lehetőségét. Ez pedig az Alkotmány 70/A. §-ának sérelmére vezet.

A köztársasági elnök által kifejtett álláspont értelmében az aránytalanság tetten érhető abban is, hogy a közösség bármely tagja, valamint jogvédő szervezetek is jogvédelemért folyamodhatnak ugyanazon jogsértés kapcsán, a párhuzamosságok kizárása nélkül. A párhuzamosan indított perek esetében kényszerű alperesi fellépés pedig aránytalanná teszi a vélemény kinyilvánításával kapcsolatos helytállási kötelezettséget, különösen a többszörös kártérítési kötelezettség lehetőségére tekintettel.

Végül a köztársasági elnök indítványában alkotmányosan

aggályosnak ítéli a közérdekű keresetindítás lehetőségének biztosítását, vagyis azt, hogy a személyhez fűződő jogként megjelenített „közméltóság” megsértése miatt emberi és állampolgári jogokat védő szervezetek is perindítási jogot kapnak. Az elnöki indítvány értelmezésében ez sérti az emberi méltósághoz fűződő jog részeként értelmezett önrendelkezés jogát. Mivel a jogalkotó ebben az esetben a közösség védelme érdekében engedi a jogvédő szervezetek fellépését, az ilyen közvetett és általános jogvédelem csak szűkebb lehetőséget adhat a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozására. A módosító törvény azonban a jogvédő szervezetek igényérvényesítési lehetőségét a jogaikban sértett magánszemélyekhez hasonló körben szabta meg. A szabályozás ezen módja tehát szintén a véleménynyilvánítás aránytalan korlátozására vezet.

II.

Az Alkotmány indítvánnyal érintett rendelkezései:

„8. § (2) A Magyar Köztársaságban az alapvető jogokra és kötelességekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja.”

„54. § (1) A Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani.”

„61. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, továbbá arra, hogy a közérdekű adatokat megismerje, illetőleg terjessze.”

„70/A. § (1) A Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül.”

A Ptkmód. rendelkezései:

„1. § A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény a következő új 76/A. §-sal egészül ki:

76/A. § (1) A személyhez fűződő jog sérelmét jelenti különösen az a nyilvános, súlyosan sértő magatartás, amely faji hovatartozásra, nemzeti vagy etnikai kisebbségekhez való tartozásra, vallási vagy világnézeti meggyőződésre, szexuális irányultságra, nemi identitásra vagy a személyiség más lényegi vonására irányul, és személyek e vonással rendelkező, a társadalmon belül kisebbségben lévő körére vonatkozik.

(2) A jogsértő nem hivatkozhat arra, hogy sérelmezett magatartása nem közvetlenül és felismerhetően az (1) bekezdés szerinti sérelem alapján igényt érvényesítő fél vagy felek ellen irányult.

(3) A 84. § (1) bekezdése szerinti igények érvényesítésére az a közhasznú vagy kiemelkedően közhasznú társadalmi szervezet vagy alapítvány is jogosult, amelynek célja az emberi és állampolgári jogok védelme. A 84. § (1) bekezdés e) pontja szerinti igényt az említett szervezetek csak a sértett közösség érdekében és az e célra létrehozott valamely közhasznú vagy kiemelkedően közhasznú alapítvány javára érvényesíthetik.

(4) Az (1)-(3) bekezdésben meghatározott igények érvényesítése iránt a jogsértést követő 90 napon belül indítható kereset. E határidő jogvesztő.”

III.

Az Alkotmánybíróság mindenekelőtt áttekintette a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozásával kapcsolatos eddigi gyakorlatát.

1. A Ptkmód. törvényi indokolása szerinti célja az, hogy védelmet biztosítson bizonyos társadalmon belüli közösségekhez tartozó egyének számára az adott közösséget sértő megnyilvánulásokkal szembeni fellépésre. E megnyilvánulások totalitárius ideológiák elemeit idézik, mivel egy adott közösség és az ahhoz tartozó személyek ellen irányulnak, a közösség és az ahhoz tartozó személyek identitását alapvetően meghatározó tulajdonság becsmérelésével arra törekednek, hogy e közösséget és az ahhoz tartozó személyeket negatív színben tüntessék fel a társadalom előtt. Ezzel pedig tudatosan és folyamatosan megkérdőjelezzék ahhoz való jogukat, hogy őket egyenlő méltóságúnak tekintsék, és ekként kezeljék. A tendenciózus magatartásokból összeálló folyamat szélsőséges körülmények között az adott közösség teljes kiszolgáltatottságához vezethet. Az ilyen megnyilvánulások elleni védekezés a társadalom közügye. Az ilyen megnyilvánulások ugyanis ellentétesek a demokratikus jogállamok értékrendjével.

A Ptkmód. szabályozása révén két, a demokratikus társadalmakban alapértéknek tekintett jog: a véleménynyilvánítás szabadsága és a személyiségi jogok egymáshoz való viszonyának a megítélése a kérdés.

Az Alkotmány 61. § (1) bekezdésében szabályozott vélemény és véleménynyilvánítás szabadsága az alapjogok hierarchiájában kommunikációs „anyajogként” kiemelkedő helyet foglal el. A véleménynyilvánítás a személyiség szabad kiteljesedésének egyik garanciája, ugyanakkor a társadalom demokratikus működésének alapja. Minden vélemény a szubjektum tükré, amely csak napvilágra kerülve válhat megítélhetővé, és a közgondolkodás meghatározójává, vagy káros hatásai miatt elutasítottá. „Ahol sokféle véleménnyel találkozhatnak az emberek, a közvélemény toleráns lesz” – állította az Alkotmánybíróság 1992-ben, és a demokratikus politikai kultúra vártnál lassúbb kialakulása miatt nincs ok ezt az optimizmust feladni [30/1992. (V. 26.) ABH 1992, 167, 180. a továbbiakban: Abh1.]. A társadalom toleranciája visszahat bármiféle jog gyakorolhatóságára. Szabad és működő társadalomban a szélsőséges, kirekesztő vélemény hangoztatása a társadalom alapjait és működőképességét nem veszélyezteteti, ezzel szemben elutasításra vezet, így a kirekesztő szélsőséges nézeteinek hangoztatásával magát szorítja perifériára.

A Ptkmód. törvényi indokolása szerinti célja a „község méltósága” jogi védelmének megteremtése a polgári jog keretei között. Mivel a jogalkotói szándék eredményeként kialakult szabályozás alapvetően érinti a szabad véleménynyilvánítás jogát, ezért annak alkotmányossága az Alkotmánybíróság eddigi gyakorlatában kialakított szükségesség-arányosság kritériumrendszerében vizsgálándó. Az Alkotmánybíróság által alapjog-korlátozás esetén következetesen alkalmazott teszt értelmében „[a]z állam akkor nyúlhat az alapjog korlátozásának eszközéhez, ha másik alapvető jog és szabadság védelme vagy érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem érhető el. Az alapjog korlátozásának alkotmányosságához tehát önmagában nem elegendő, hogy a másik alapjog vagy szabadság védelme vagy egyéb alkotmányos cél érdekében történik, hanem szükséges, hogy megfeleljen az arányosság követelményeinek: az elérni kívánt cél fontossága és

az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya megfelelő arányban legyen egymással. A törvényhozó a korlátozás során köteles az adott cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközöt alkalmazni. Alkotmányellenes a jog tartalmának korlátozása, ha az kényszerítő ok nélkül, önkényesen történik, vagy ha a korlátozás súlya az elérni kívánt célhoz képest aránytalan.” [Abh1. ABH 1992, 167, 171.] Az alapjog korlátozása tehát abban az esetben felel meg az alkotmányosság követelményeinek, amennyiben az szükséges, arányos, és a legitim cél elérése érdekében a legenyhébb eszköz.

2. A Ptkmód. céljából fakadóan a véleménysszabadságot korlátozza. Szükséges ezért kiemelni azokat az alapvetéseket, amelyek az Alkotmánybíróság gyakorlatából egyértelműen és következetesen kitűnnek a szólásszabadság vizsgálatakor:

Az Alkotmánybíróság konzekvens abban, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága a kommunikációs alapjogok anyajoga, amely részben a társadalom demokratikus működésének garanciája, részben pedig az egyéni önkifejezés, a személyiség kiteljesítésének egyik alapvető eszköze. [18/2004. (V. 25.) ABH 2004, 3003, 3005., a továbbiakban: Abh2.] A véleménynyilvánítás szabadságának ezért kitüntetett szerepe van az alapjogok között, ami meglehetősen szűkíti a törvényi korlátozás lehetőségeit. A véleménynyilvánítás szabadságának „valójában igen kevés joggal szemben kell csak engednie, azaz a véleménynyilvánítás szabadságát korlátozó törvényeket megszorítóan kell értelmezni.” [Abh1, ABH 1992, 167, 178.]

További, az Alkotmánybíróság eddig gyakorlatából levezethető általános érvényű mérce, hogy a véleménynek tartalom alapú korlátja nincs. Az Alkotmány a véleményt annak érték- és igazságtartalmára tekintet nélkül részesíti védelemben, mivel a véleménynek szorosabb a kapcsolata az azt kinyilvánító személy szubjektumával, mint annak valóságtartalmával. A véleménynyilvánítás szabadsága esetében tehát maga a véleménynyilvánítás ténye védett [Abh1, ABH 1992, 167, 179.], korlátja pedig csak külső, azaz más alap, vagy alanyi jog tiszteletben tartása, vagy egyéb alkotmányos cél lehet.

Általános érvényű megállapítás továbbá az is, hogy a szabad véleménynyilvánítás korlátozhatóságának mércéje a megsértett alapjog (alkotmányos cél) konkrét jellege: minél konkrétabb a szabályozással védett jogi tárgy, annál szabadabb a jogalkotó az alapjog korlátozhatósága tekintetében. Másképpen fogalmazva: minél távolabbi és absztraktabb az összefüggés a vélemény kinyilvánítása és annak sérelemben megnyilvánuló eredménye (a megsértett vagy érintett alanyi jog, vagy alkotmányosan értékelhető cél) között, a véleménynyilvánítás joga annál kevésbé korlátozható. Az Abh1. megfogalmazása szerint: „[a] vélemény szabadságával szemben mérlegelendő korlátozó törvénynek nagyobb a súlya, ha közvetlenül másik alanyi alapjog érvényesítésére és védelmére szolgál, kisebb, ha ilyen jogokat csakis mögöttesen, valamely intézmény közvetítésével véd, s legkisebb, ha csupán valamely elvont érték önmagában a tárgya (pl. a köznyugalom)”. [ABH 1992, 167, 178.]

A továbbiakban az Alkotmánybíróság azt tekintette át, hogy a fenti elvi megállapítások szem előtt tartásával a különböző jogágak esetében mikor, és milyen helyzetben minősült alkotmányosnak a szabad véleménynyilvánítás jogának korlátozása.

2.1. Az Alkotmánybíróság büntetőjogi tárgyú határozataiban a közrendet, közelebbről a köznyugalmat olyan fontos és alkotmányosan értékelhető célnak tekintette, amely a kommunikációs anyajog korlátozását szükségessé teheti. A Büntető Törvénykönyvről szóló – többször módosított – 1978. évi

IV. törvény (a továbbiakban: Btk.) 269. §-ában szabályozott közösségi elleni izgatás tényállásának és módosításainak többszöri vizsgálata kapcsán az Alkotmánybíróság egyértelművé tette, hogy a közrend-köznnyugalom az arányosság és az alkotmányos büntetőjog alapelveinek megtartása esetén szükségessé és indokolttá teheti a véleménynyilvánítás korlátozását. [Abh1, ABH 1992, 167; 12/1999. (V. 21.) AB határozat, ABH 1999, 106, 110-111.; Abh2. ABH 2004. 303, 309.] E határozatai értelmében ugyanakkor önmagában a közrend-köznnyugalom, mint védendő értékek, alanyi jogok konkrét sérelme, illetve annak közvetlen veszélye nélkül olyan elvont fogalmaknak minősülnek, amelyek büntetőjogi védelme a vélemény- és szólásszabadság aránytalan korlátozására vezet.

Az Alkotmánybíróság 36/1994. (VI. 24.) AB határozatában – a közügyekkel és közhatalmat gyakorlók tevékenységével kapcsolatos véleménynyilvánítás tágabb határainak meghúzása mellett – arra a következtetésre jutott, hogy a büntetőjog eszközeivel védett becsület „az értékitéletben megnyilvánuló véleménynyilvánítási szabadság külső korlátja lehet (ABH 1994, 219, 230.).

2.2. A rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény (a továbbiakban: Médiatv.) 3. § (2) és (3) bekezdése – a véleménynyilvánítás jogára, illetve sajtószabadsághoz fűződő jogra visszavezethető – szerkesztői szabadság korlátjaként jelöli meg azt a magatartást, amely alkalmas a nevesített társadalmi csoportokkal szembeni gyűlöletkeltésre, illetve amely közösségek megsértésére, kirekesztésére irányul. A jogszerű magatartás kikényszerítésére közigazgatási jogviszony keretei között, közhatalmat gyakorló közigazgatási szerv hivatalból, illetve a jogaiban sérelmet szenvedett személy panaszára induló eljárása során kerül sor.

Az Alkotmánybíróság 46/2007. (VI. 27.) AB határozatában, valamint 1006/B/2001. AB határozatában is vizsgálta és alkotmányosnak ítélte a Médiatv. 3. § (2) és (3) bekezdésében foglalt korlátozást. A 46/2007. (VI. 27.) AB határozatában megállapította, hogy „a műsorszolgáltatónak, mint minden jogalanynak tiszteletben kell tartania az alkotmányos rendet, (...). (...) A Médiatv. 3. § (2) bekezdésére tekintettel a 112. § (1) bekezdése alapján alkalmazott joghátrányoknak ilyen különleges esetben fontos szerepe lehet az alkotmányos alapstruktúrát tiszteletben nem tartó műsorszolgáltatók elleni fellépés során”. (ABH 2007, 592, 608.) Mindkét határozatában hangsúlyozta az Alkotmánybíróság azt, hogy a közhatalomként fellépő hatóság nem egyedi jogvédelmet lát el kontrollhatáskörének gyakorlásakor, azaz eljárása nem érinti a személyhez fűződő jogaikban a műsorszolgáltatás révén megsértett személyek jogérvényesítését. A hatóság „az emberi jogokban megjelenő alapvető értékek” tiszteletben tartását kényszeríti ki, illetve „az alkotmányos rend alapját alkotó egyenlő méltóságot semmibe vevő ideológiát hirdető” műsorszolgáltatóval szemben lép fel eljárása során.

A 1006/B/2001. szám alatti határozatában az alapjogi viszonyítás tesztjét alkalmazva az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a szerkesztői szabadság Médiatv.-beli korlátozása az Abh.1.-ben megjelölt okokra tekintettel szükséges, a közigazgatási szankció pedig – a büntetőjogi szankciórendszerhez képest – arányos. [ABH 2007, 1366, 1373-1376.]

2.3. Az Alkotmánybíróság a polgári jogi jogviszonyok keretein belül is értelmezte a véleményszabadság alapjogának terjedelmét a Ptk. sajtó-helyreigazításra vonatkozó rendelkezéseinek módosítása kapcsán. A személyhez fűződő jogok között

szabályozott, sajtó útján elkövetett jogsértések esetében az Alkotmánybíróság a sajtót megillető vélemény- és sajtószabadság korlátozhatóságát a jogsérelem szenvedett személy személyesen érvényesített becsületvédelmére vezette vissza. [57/2001. (XII. 5.) ABH 2001, 484, 495.]

A véleménynyilvánítással megvalósított jogsértések esetén a magatartás tanúsításának körülményeihez igazodóan a védelem többféle lehet, a jogrend – jogági megkötés nélkül – lehetővé teszi úgy a közhatalmi fellépést, mint az egyéni jogérvényesítést. A véleménynyilvánítás révén okozott jogsértésekkel szemben tehát sem a társadalom, sem pedig a sértett személy nem eszköztelen.

Az Alkotmánybíróság gyakorlata következetes abban, hogy a véleményszabadság korlátozhatóságát és annak mértékét a jogsértő magatartás és az okozott alanyi jogsérelem közötti viszony intenzitása határozza meg. Alanyi jogban okozott sérelem a kommunikációs anyajog súlyosabb korlátozását indokolja, ugyanakkor az alanyi jog közvetett sérelme, avagy ha a megsértett védett jogi tárgy nem hozható összefüggésbe alanyi jog sérelmével, a véleménynyilvánítás szabadsága kevésbé vagy egyáltalán nem korlátozható.

3. Mivel a vizsgált új tényállás létrehozásának indoka bizonyos közösségekhez tartozók emberi méltóságának, általános személyiségi jogának védelme, ezért szükséges az Alkotmánybíróság emberi méltósághoz fűződő joggal kapcsolatos gyakorlatának összefoglaló jellegű áttekintése. A véleménynyilvánítás szabadsága sem korlátozhatatlan jog, és a gyűlöletbeszéd esetében különösen felmerül a korlátozás jogossága. A korlátozás egyik lehetséges indoka a közrend és a köznyugalom védelme. Ez a fajta korlátozás alkotmányosan kevésbé igazolható. Sokkal súlyosabban esik latba, ha a gyűlöletbeszéd a személyiségi jogokat sérti, az ilyen beszédnek meghatározható áldozatai vannak, és a korlátozást az áldozatok szemszögéből is meg kell ítélni. (Abh.1. ABH 1992, 167, 178.)

Az Alkotmány 54. § (1) bekezdése értelmében „[a] Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelytől senkit nem lehet önkényesen megfosztani”. Az Alkotmánybíróság az emberi méltóságot az általános személyiség joggal azonosította, az élethez való joggal egységben oszthatatlannak [23/1990. (X. 31.) AB határozat, ABH 1991, 88, 93.] és az emberi léttel eleve együtt járó minőségként korlátozhatatlannak tekintette [64/1991. (XII. 17.) AB határozat ABH 1991, 301, 309.]. Az Alkotmány 54. § (1) bekezdésében garantált emberi méltósághoz fűződő jog tehát nem a személy szubjektumától függő méltóságérzethez kapcsolódik, hanem azt jelenti, hogy a jog az életet az emberi minőséggel együtt ismeri el, és kapcsol ahhoz elidegeníthetetlen jogokat.

Ezért az embertől elválaszthatatlan méltóság jogilag megragadható azon attribútumai, amelyeket az Alkotmánybíróság az emberi méltósághoz fűződő jogból, mint anyajogból alapjogként bontott ki (önrendelkezési jog, személyiség kiteljesítése, személyiség integritásához való jog, általános cselekvési szabadság), szintén csak az emberhez kapcsolhatóak.

Mindebből az következik, hogy az Alkotmánybíróság az Alkotmány és a Ptk. alapján az általános személyiségi jog egyik megfogalmazásaként megjelenő emberi méltóság jogát szükségképpen köti a természetes személyhez, mert fogalmilag kizárt, hogy e jogot személyek, avagy személyösszességek jogaként értelmezze.

Az Alkotmánybíróság III. 2. pontban ismertetett gyakorlatából egyértelmű, hogy az emberi méltóság jogából levezethető

becsülethez, jóhírnévhez fűződő joggal szemben bizonyos esetekben a szólás- és véleménynyilvánítás szabadságának is meg kell hajolnia. A véleménynyilvánítással becsületében megsértett személy – a cselekmény egyéb körülményeitől függően – büntetőjogi, közigazgatási, avagy polgári jogi úton és az adott jogág szerinti szankció alkalmazásával elégtételt vehet a jogsértőn.

Mindazonáltal az Alkotmánybíróság nem zárta ki az egyénnek egy bizonyos közösséghez fűződő viszonyára tekintettel viselt „méltósága” védelmének jogi lehetőségét. Az Abh1.-ben utalt arra, hogy „(...) a közösségek méltósága a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos korlátja lehet”. [Abh1. ABH 1992, 167, 187.]

A fentiekben kifejtettek szerint tehát a „községek méltósága” önálló alapjogként nem értelmezhető. A természetes személynek az Alkotmány 54. § (1) bekezdése alapján elidegeníthetetlen joga, hogy másokkal egyenlő méltóságúként kezeljék, és ez a joga a jogrend által is védelemben részesüljön. Egy közösséghez tartozás az ember személyiségének meghatározó jelentőségű eleme lehet. Ha a véleménynyilvánítás a közösség egészére vonatkoztatott, a közösség tagjainak megkérdőjelezhetetlen, lényeges tulajdonságával áll összefüggésben, és akár a közösség létét is megkérdőjelezően szélsőséges, akkor a közösséghez tartozó személy joggal várhatja a jogrend által biztosított védelmet. Ez a véleménynyilvánítás szükséges korlátozását jelentheti, amely azonban csak akkor alkotmányos, amennyiben arányos az elérni kívánt céllal.

4. A Ptkmód. alkotmányossági vizsgálata szükségessé teszi a személyhez fűződő jogok védelmére vonatkozó polgári jogi szabályozás jellegzetességeinek bemutatását, valamint ezzel összefüggésben a Ptkmód. tartalmának vizsgálatát. Az Alkotmánybíróság annyiban tartotta szükségesnek a Ptkmód. polgári jogi alapú dogmatikai elemzését, amennyiben az az elnöki indítványban foglaltak elbírálásához szükséges.

Az Alkotmánybíróság 38/1993. (VI. 11.) AB határozatában kiemelte, hogy „[a] »jogot« végül is a bíróságok saját értelmezésük szerint állapítják meg.” [ABH 1993. 256, 262.]. A „jog” eszerint az, amit a bírói gyakorlat a jogszabályból egyedi jogviták sokaságának rendezésén keresztül, lehetséges egyéb tartalmak mellett, értelmezés útján a jogszabályból kibont. Az Alkotmánybíróság hatásköre arra terjed ki, hogy a bírói értelmezés megmarad-e az Alkotmány keretei között. Az Alkotmánybíróság a továbbiakban a bírói jogalkalmazás által kialakított azon környezetet vizsgálja, amelyben az előzetes normakontroll tárgyát képező rendelkezések hatályosulnának.

4.1. A Ptk. vizsgált módosításával a személyhez fűződő, eddigiekben nevesített jogok mellett egy új, védelemben részesített jog jön létre. A jogalkotó célja a személyiség lényegi vonásához tartozó, meghatározó tulajdonság alapján elkülönült egyes csoportok tagjai emberi méltóságának védelme. A jogalkotó részben megjelöli azokat a meghatározó tulajdonságokat, amelyeket csoportképzőként elfogad, részben azonban a jogalkalmazásra bízta további csoportképző tulajdonságok el-, illetve felismerését. A jogsértés e tulajdonság becsmérlésében jelenik meg, amely közelebbről nem meghatározott magatartás útján, bármely „sértő megnyilvánulással” megvalósítható.

A módosítás lényeges vonása, hogy a jogalkotó szándéka szerint nem a személyösszességet ismeri el sértettként, azaz nem „kollektív jogot” alkot, hanem a magát a közösséghez tartozónak valló egyén számára kívánja megteremtteni a védelem lehetőségét arra az esetre, ha a közösséget sérelem éri. A Ptkmód.-hoz

fűzött törvényi indokolás értelmében, mivel az egyén közösséghez tartozása egyéni döntésen alapul, és a jogsértéssel okozott, közösséget ért sérelem ilyen esetben „átsugárzik” az egyénre, így mindez együtt kellően megalapozza az egyéni fellépés lehetőségét.

A megalkotott tényállás további, döntő eleme az a törvényi vélelem, amely kétségbe vonhatatlanná kívánja tenni a jogsértő és a jogsértéssel szemben fellépő, magát sértettként megjelölő személy között a jog által létrehozott kapcsolatot. A polgári jogi felelősség meghatározó elemét jelentő kimentés lehetőségét a Ptkmód. azzal zárja ki, hogy a jogsértő nem hivatkozhat arra, hogy a magát sértettként megjelölő személy és a kinyilvánított vélemény között nincs közvetlen kapcsolat.

Végül a jogalkotó a jogsértéssel szembeni jogvédelem lehetőségét nemcsak a személyösszességhez tartozóként fellépő egyének, hanem olyan társadalmi szervezetek előtt is megnyitja, amelyek céljaik szerint nem alanyi-, hanem közérdekű alapjogvédelmi tevékenységet látnak el. A Ptkmód. a jogvédő szervezetek esetében csupán a sikeres fellépés kapcsán alkalmazható szankció tekintetében tartalmaz korlátozást.

4.2. A több évtizedes bírói gyakorlat szerint a polgári jogi személyiségvédelemmel kapcsolatos jogviszonyok a polgári (vagyon) viszonyok sajátosságaival mutatnak hasonlóságot. E szerint a polgári jogi személyiségvédelem az egyéni jogérvényesítés lehetőségét nyújtja az egyenrangú jogalanyok között létrejött jogviszonyokban. A polgári jog területén a jog szerepe elsődlegesen rendező, helyreállító, érdek- és értékiegyenlítő jellegű, ami azt jelenti, hogy a jog elsődleges szerepe a megsértett jog reparációja, a keletkezett kár kiegyenlítése, avagy a sérelem előtti állapot visszaállítása. Ezért szemben a büntetőjoggal, és közigazgatási joggal, amelyek a közhatalom eszközével és szankciórendszerével kívánják a személyek magatartását befolyásolni, a polgári jog középpontjában az egyenrangú személyek kiegyensúlyozott viszonyában keletkezett sérelmek orvoslása áll.

A Ptk. 75. § (1) bekezdése értelmében „[a] személyhez fűződő jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. E jogok a törvény védelme alatt állnak.” A magánjog tehát a személyiséget a maga egészében, egységesen és oszthatatlanul részesíti védelemben még akkor is, amikor a személyiségi jogok Ptk. szerinti különös tényállásai a személyiség egyes attribútumainak, az általános személyiségi jogból a jog által megragadható, és a külvilág számára észlelhető egyes jogosítványokat külön is védett jogként nevesítik. Mindamellet a személyiség belső világa, a külvilág számára rejtve maradó tulajdonságok a jog számára nem elérhetőek.

A védelem mindenkivel szemben fennáll, a személyiségi joggal kapcsolatos jogviszonyok abszolút szerkezetűek. A személyiségi joggal rendelkező konkrét személy áll tehát szemben a meg nem határozható kötelezett sokasággal, azaz mindenkivel. A jogosult személy bárkivel szemben, aki jogalanyiséggel rendelkezik, követelheti jogainak tiszteletben tartását – amennyiben azt szükségesnek ítéli. Jogainak védelme érdekében fellépése személyes, egyéni megfontoláson alapuló döntés.

Ezek azok a polgári jogi alapvetések, amelyek mentén a bírói gyakorlat a Ptk. IV. Cím, VII. fejezet, „személyhez fűződő jogok” alá tartozó rendelkezéseket értelmezi. A Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának – sajtó-helyreigazítási ügyekre nézve meghozott, de személyhez fűződő jogokkal kapcsolatos jogvitákban is alkalmazott – 12. számú és 13. számú állásfoglalásai és az azon alapuló ítéleti döntések egyértelművé teszik, hogy a Ptk. 76. §-ában foglalt személyes jogok megsértése nem a személy szubjektív „érzete” alapján,

hanem akkor következik be, amikor annak a külvilág számára is kézzel fogható jelei vannak: a jogsértő magatartás és a személy személyhez fűződő jogainak megsértése között közvetlen, és a külvilág számára is egyértelmű a kapcsolat. A bírói gyakorlat mindezt a „személyes érintettség” követelményével fogalmazza meg. Ezen túlmenő, de ezzel összefüggő az a Ptk. 85. § (1) bekezdése szerinti szabály, amely a jogaiban megsértett személy személyes jogérvényesítésének lehetőségét biztosítja. Nem a személyes jogérvényesítési kötelezettség tehát az, ami kizárja a személy „kereshetőségi jogát” a közösség méltóságának megsértése esetén, hanem az a tény, hogy a jog csak konkrét személlyel összefüggésben, a külvilág számára is egyértelmű esetben tudja értelmezni a személyiségi jogot, és a Ptk. 75. valamint 76. §-a ezt a szükségszerűséget deklarálja.

A jogalkotó a fenti jellegzetességekkel bíró jogi keretek közé kívánja terelni az általa meghatározott tulajdonságok alapján közösségnek tekintett személyösszességek védelmét, az összehasonlítható jogrendszerű és történelmű európai országok gyakorlatától eltérően, az egyéni jogvédelem eszközét rendelné a közösségek védelmére. Az 1990-es évtized első felében kialakított szabályozások szerint azokban az európai országokban, ahol a becsületvédelem kiterjed egyes közösségek kollektív védelmére is, a jogalkotó az esetek túlnyomó többségében a büntetőhatalom eszközét alkalmazta. A polgári jogi szabályozás háttérként, és a bűncselekmény elkövetésének megállapítása esetére, kártérítési szankciórendszerének alkalmazásával jutott szerephez.

IV.

1. Az elnöki indítvány a szabad véleménynyilvánítás aránytalan korlátozásának ítéli a Ptkmód. rendelkezéseit. Ebben a körben indítványát azzal indokolja, hogy a jogsértés megállapítására, a törvényi vélelemmel támogatott „átsugárzásra” lényegében a csoport és az egyén közötti kapcsolat intenzitásától függetlenül, meglehetősen tág keretek között, és akkor kerülhet sor, amennyiben az adott közösség kisebbségben van. Aránytalanságra vezet továbbá az is az indítvány szerint, hogy a közösség bármely tagja, de társadalmi szervezetek is felléphetnek a közösséget sértő véleménynyilvánítással szemben.

1.1. Az elvégzendő alkotmányossági vizsgálat szempontjából döntő jelentőségű, hogy a megválasztott identitásnak bizonytalanok a határai. Sokféle identitás létezhet, az identitás a külvilág számára érzékelhető megnyilvánulásai változóak, ugyanúgy, ahogy a jog által megragadható vonatkozásai is bizonytalanok. Az ember bármely identitásjegye (politikai, kulturális, szexuális, etnikai, történelmi, földrajzi, stb.) olyan életesemények sorozatán keresztül formálódik, amelyeket csak részben, bizonyos határok között irányít az egyén, ugyanakkor az így szerzett tapasztalatok szükségszerűen épülnek be az ember személyiségébe. Az önrendelkezés joga tehát nem az életesemények választásában, hanem abban áll, hogy ezt a személy fel- és elismeri, valamint kifelé vállalja vagy képviseli. A külvilág és a jog nem minősítheti az egyén megvallott identitását, és nem kényszerítheti az attól való elhatárolódásra, illetve más identitás megvallására.

Az Alkotmánybíróság gyakorlatában eddig a vallási meggyőződést és a kisebbséghez tartozást nevesítette a személyiség lényeges vonását meghatározó tulajdonságként. Az Alkotmánybíróság 4/1993. (II. 12.) AB határozatában a lelkiismereti szabadság jogát a személyiség integritásához való jogként értelmezte, és megállapította, hogy „[a] lelkiismereti szabadság és a

vallásszabadság külön is nevesített joga azt ismeri el, hogy a lelkiismereti meggyőződés, s ezen belül, adott esetben a vallás az emberi minőség része, szabadságuk a személyiség szabad kibontakozásához való jog érvényesülésének feltétele" [ABH 1993, 48, 51.]. „A vallás (...) a hívő számára a teljes személyiséget és az élet minden területét érinti és meghatározza" [ABH 1993, 48, 65.].

A 22/1997. (IV. 25.) AB határozatában, ugyancsak az élet minden területét, a személyiség teljességét meghatározó tulajdonságként értelmezte az Alkotmánybíróság a nemzeti és etnikai kisebbséghez tartozás helyzetét [ABH 1997. 107, 116.]. Ezt az álláspontot erősítette meg a kisebbségi önkormányzatok megválasztásával kapcsolatos 45/2005. (XII. 14.) AB határozatában is [ABH 2005, 569.].

Ezen esetekben a vallási és a nemzeti, etnikai közösségek számára elismert kollektív jog(ok), a közösségkénti elismerést jelenti(k). A közösséghez tartozó egyén számára e helyzetből fakadó alanyi jogok érvényesítése ugyanakkor nem a társadalommal szembeni fellépést, hanem a közösség megalapozott, és alkotmányosan indokolt pozitív megkülönböztetését jelentette, amellyel az állam aktív magatartása, intézményvédelmi kötelezettsége párosult.

A Ptk. módosított 76/A. § (1) bekezdésében olyan személyhez fűződő alanyi jogokat sorol fel, melyeknek alanya kizárólag természetes személy lehet. Ugyanakkor a bekezdés szövegezése nem az egyes emberre utalással, hanem „személyek e vonással rendelkező, a társadalmon belül kisebbségben lévő körére vonatkozik" kitétellel zárul. A vizsgált rendelkezés a felsorolt alanyi jogok tartalmának, a jogsértés folytán keletkező igények érvényesítéséről való döntés jogának megfogalmazása miatt „alanytalanná" válik. A Ptkmód. értelmében így a becsmérő magatartás közösségekkel összefüggésben valósul meg, amely közösségek a törvényben taxatív módon megjelölt tulajdonságok alapján létrejött, jogalanyiságukat tekintve nem értelmezhető, tagjaik és összetételük szempontjából jogilag nem körülhatárolható személyösszességeknek minősülnek. Ezért önálló, „megsérthető" jogokkal sem rendelkezhetnek. A felsorolás részben normatív erővel deklarál bizonyos „megsérthető" csoportképző tulajdonságokat, részben viszont megadja a lehetőséget továbbiak jogértelmezés útján történő elismerésére. Mivel az identitás vállalása és megvallása egyéni döntés kérdése, ezért a csoporthoz tartozást a közösség tagja kétségbe vonhatatlan nyilatkozatával „igazolja".

A Ptkmód. 1. § (1) bekezdése esetében a közösség tagjakénti fellépés „másokkal", azaz mindenkivel szembeni jogérvényesítést biztosít, „mások" véleménysszabadságának korlátozása árán. A jogérvényesítés az identitás megvallásán, a közösséghez tartozás kinyilvánításán, azaz az egyén önrendelkezési jogán nyugszik, amellyel szemben egy kritériumot támaszthat a jog, és az a jóhiszeműség. Egyéb igazolási kötelezettség, külső kontroll, a megvallott identitással, az egyén és az adott közösség közötti kapcsolattal és annak intenzitásával szembeni kétség vagy ellenőrzés értelmezhetetlen. Tekintettel a személyiséget meghatározó, csoportképzésre alkalmas tulajdonságok sokaságára, valamint a közösséghez tartozó egyén önrendelkezésén alapuló fellépésének lehetőségére, a szabályozás ezen módja a szabad véleménynyilvánítás korlátozásának lehetőségét nem a minimumra szorítja, hanem éppen ellenkezőleg, gyakorlatilag parttalaná teszi.

1.2. A Ptkmód. 1. § (2) bekezdésében felállított törvényi védelem megbontva a polgári jogviszony 4. 2. pontban hivatkozott abszolút szerkezetét, a védelem középpontjába nem közvetlenül az egyén személyiségi jogát állítja, hanem a

személyösszességet összetartó azon tulajdonságot, amelyet a jogalkotó a személyiség részeként feltételezve kivetít a konkrét személy személyiségére. A jogalkotó – a polgári jogi dogmatikai követelményekre való tekintettel, mégis közvetett módon – így konstruálja meg a polgári jogi értelemben védendő személyiségi jogot. A kivetítés révén – csupán áttételesen – éri el, hogy bár a sérelmezett magatartás címzettje a személyösszesség, a jogérvényesítésre mégis konkrét személy, személyek válnak jogosítottá. A sérelmezett magatartást tanúsító pedig a megdönthetetlen törvényi vélelemre tekintettel nem vonhatja kétségbe e kapcsolatot. A jogsértéssel keletkezett felelősség alól tehát csak a becsületvédelemnek, illetve az emberi méltóság védelmének a bírói gyakorlat által kimunkált, általános szabályai alapján mentesülhet. A kivetítés, avagy a törvényi indokolásban alkalmazott „átsugárzás” technikájának Ptkmód.-beli alkalmazása miatt egyértelmű, hogy a jogsértéssel nem konkrét személy alanyi joga sérül, hiszen erre az eredményre megdönthetetlen törvényi vélelem útján, áttételesen lehet csupán eljutni. A védelem tárgya a közösséghez tartozók kollektív méltóságának jog által létrehozott elvont fogalma.

Ahogy arra az Alkotmánybíróság a III. 4. 2. pont alatt részletesen kitért, a Ptk. a személyhez fűződő jogok védelme kapcsán az alanyi jogaiban sértett személyt részesíti védelemben személyes jogérvényesítés esetén. Nem tekintve a közhatalmat gyakorlók tevékenységével kapcsolatosan megfogalmazott nyilvános értékitételeket, véleményalkotással még ebben az esetben is csak akkor valósul meg a jogsértés, amennyiben az indokolatlanul bántó, vagy megalázó értékitéletet tartalmaz (BH 2006. 397.; EBH 2006. 1397.)

A vizsgált törvényi rendelkezés esetében a jogérvényesítésre a magát a közösséghez tartozónak tekintő bármely tag jogosult, tekintet nélkül a közösség más tagjainak fellépésére. A párhuzamos igényérvényesítés lehetőségét, illetve az egymást követő perek láncolatát a Ptkmód. nem zárja ki, ezzel megteremti annak a lehetőségét, hogy a Ptkmód.-ba ütköző magatartásért többszörösen kell a jogsértőnek felelősségét vállalnia, adott esetben anyagilag is helytállnia. Ugyanazon jogsértő magatartás tehát annyiszor kerül értékelésre, és szankcionálásra, ahány személy a közösség becsmértlésében megnyilvánuló véleménynyilvánítást – a kivetítés lehetőségével ilve – sérelmesnek ítéli.

A Ptkmód. 1. § (3) bekezdése ugyanakkor a sértő megnyilvánulással szembeni fellépésre jogosítja a közhasznú vagy kiemelkedően közhasznú társadalmi szervezetet vagy alapítványt is. A jogalkotó a párhuzamos vagy egymást követő igényérvényesítést a közösség tagjai és a közérdekű igényérvényesítés viszonylatában sem zárja ki. A módosítás ezen iránya az alanyi jogvédelmen és az absztrahált emberi személyiség védelmén túl, az emberi és állampolgári jogok szinte végtelen körére utal.

A törvényi indokolás értelmében a közérdekű igényérvényesítés lehetősége a fogyasztóvédelmi, illetve a környezetvédelmi szabályozás által megteremtett precedenseken alapul. Az indokolásban hivatkozott – de további, közérdekű keresetindításra lehetőséget biztosító – szabályozások minden esetben olyan közérdeket ismernek el a társadalmi szervezet önként vállalt és alapszabályában megjelölt céljaiban, amelyek alanyi jogok érvényesítése révén nem, vagy nem kellő hatékonysággal valósíthatóak meg. A személyhez fűződő jogok esetében a jogviszony sajátossága éppen olyan alanyi jog érvényesítése, amely a személyesen elszenvedett sérelmen alapul, ezért volt arra szükség, hogy a közösséget ért sérelmet a jogalkotó alanyi joggá transzformálja. A fellépésre jogosított egyének tehát nem a közösségnek biztosított jog

védelmében, hanem sajátjukká tett, megsértett jogaitat érvényesítik. Ebben az összefüggésben a társadalmi szervezet közérdekű jogérvényesítése részben értelmezhetetlen, részben pedig a társadalmi szervezetek számára biztosított, a fentiekhez hasonlóan korlátlan igényérvényesítési lehetőség miatt alkotmányellenes. A jogalkotó által választott megoldás a jogbiztonság követelményével összeegyeztethetetlen, mert a Ptkmód.-nak az emberi és állampolgári jogok, az alkotmányos alapjogok és a személyhez fűződő alanyi jogok tisztázatlan, együttes alkalmazása mind alanyi, mind tartalmi értelemben parttalaná teszi a jogvédelmet.

Az 1.1. valamint az 1.2. pontokban kifejtettekből az a következtetés vonható le, hogy a jog által meghatározott, absztrakt védett jogi tárgy megsértéséért fennálló olyan felelősség, amely – a Ptk. 84. §-a szerinti – szankciók párhuzamos, avagy ismételt alkalmazására vezethet, a véleménynyilvánítás szabadságának aránytalan korlátozását jelenti. A szabályozás ezen módja azonban ellentétes az alapjogi teszt azon jogalkotó elé állított kötelezettségével is, amely szerint a jogalkotó köteles a cél elérése érdekében szükséges legenyhébb eszközt alkalmazni. A polgári jogi szankció a jogrend felelősségi rendjében ugyan nem minősül „ultima ratiónak”, mégis a több peres eljárásban elfoglalt kényszerű alperesi pozíció, a jogsértés többszöri megállapíthatósága, és többszörös nyilvános elégtételadási kötelezettség, illetve a bírói mérlegeléstől függő (kártérítési, nem vagyoni) anyagi jellegű szankció önmagában is meghaladja a „legenyhébb eszköz” alkalmazására vonatkozó jogalkotói kötelezettséget, következésképpen sérti az Alkotmány 8. § (2) bekezdését, valamint 61. § (1) bekezdésében foglaltakat.

A Ptkmód. a kifejtettek értelmében a személyiségi jogok védelme körében egyidejűleg nyitja meg a jogérvényesítés lehetőségét az egyéni, a csoport és az osztálytársadalmi érdekek érvényesítése előtt, ezzel lényegében sajátos „actio popularis”-t hozva létre. Rámutat az Alkotmánybíróság arra, hogy a szükségtelen, parttalan és az alapjog gyakorlását aránytalanul korlátozó actio popularis annak a jogintézménynek a deformálódásához, átértelmezéséhez vezethet, amelynek létrehozása, működtetése egyébként az állam intézményvédelmi kötelezettségének körébe tartozik.

2. A Ptkmód. 1. § (1) bekezdése a személyiségvédelem alapját képező közösséget – a közösség tagjai személyiségének részévé tett tulajdonság mellett – a társadalmon belüli kisebbségként jellemzi. Ebből következőleg a szabályozás nem csupán az adott közösségek méltóságának védelmét, hanem ezen belül a kisebbségben lévő közösségek méltóságának védelmét kívánja megvalósítani.

Az Alkotmánybíróság kialakult gyakorlatot követ az alanyi jogok esetében alkalmazott pozitív megkülönböztetés alkotmányossági mércéjével kapcsolatban. „A megkülönböztetés tilalma arra vonatkozik, hogy a jognak mindenkit egyenlőként, egyenlő méltóságú személyként kell kezelnie, azaz az emberi méltóság jogán nem eshet csorba, azonos tisztelettel és körültekintéssel, az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével kell a jogosultságok és kedvezmények elosztásának szempontjait meghatározni.” [9/1990. (IV. 25.) AB határozat, ABH 1990, 46, 48.] Alanyi jogok esetén a megkülönböztetés tilalmába ütközik az a szabályozás, amely az adott szabályozási koncepción belül a homogén csoportba tartozókra vonatkozóan – a tárgyilagos mérlegelés szerinti ésszerű indok nélkül, azaz önkényesen – eltérő szabályozást

tartalmaz. [elsőként: 61/1992. (XI. 20.) AB határozat, ABH 1992, 280, 281.] Az ilyen szabályozás végső fokon az emberi méltóság alapjogát sérti, mert ilyen esetben a törvényhozó bizonyosan nem kezelte az érintetteket azonos méltóságú személyként, s nem értékelte mindegyikük szempontjait azonos körültekintéssel, figyelemmel és méltányossággal. Az ilyen szabályozás a „pozitív diszkrimináció” belül is alkotmányellenes” [35/1994. (VI. 24.) AB határozat, ABH 1994, 197, 200.].

A jelen esetben a szabályozással létrehozott új, nevesített személyiségi jog alapját az képezi, hogy elismerhetőek olyan, a személyiségbe beépült tulajdonságok, amelyek egyben közösségteremtő funkcióval is rendelkeznek. Nincs a tárgyilagos mérlegelés szerint ésszerű indoka annak, hogy a csoportképző tulajdonságok csak kisebbségként létező személyösszességet jellemezhetnek. A védelem jogi eszköze azonban csak a kisebbségben lévő közösségek tagjait illeti meg. Abban az esetben, amikor a védelem tárgya olyan közösséget jellemző tulajdonság, amely a társadalom egészéhez viszonyított többséget jellemzi, a magukat a közösséghez tartozónak tekintő személyek, lényegében számbeli többségükre tekintettel védelem nélkül maradnak. Ez pedig azt jelenti, hogy a szabályozás nem kezeli az érintetteket azonos méltóságú személyként, ugyanakkor az eltérő kezelésnek nincs a tárgyilagos mérlegelés szerinti ésszerű indoka.

Az Alkotmánybíróság ezért megállapította, hogy a vizsgált rendelkezés az Alkotmány 70/A. § (1) bekezdésébe ütközik.

3. Az elnöki indítvány értelmében az emberi méltósághoz fűződő alapjogból kibontott perbeli önrendelkezés elvébe ütközik a Ptkmód. 1. § (3) bekezdése, amely az 1. § (1) bekezdése szerinti jogsértés esetére perindítási jogot biztosít közhasznú vagy kiemelkedően közhasznú társadalmi szervezet vagy alapítvány részére.

A Ptkmód. törvényi indokolása értelmében az 1. § (3) bekezdése közérdekű keresetindítási jogot biztosít a jogvédő társadalmi szervezetek számára, amelynek szükségességét az indokolja, hogy a sértetti kör egy közösség, illetve közvetve az egész társadalom. A jogalkotó ezt a keresetindítási jogot a fogyasztóvédelmi és a környezetvédelmi jogban szabályozott közérdekű keresetindítási joggal állította párhuzamba.

Az Alkotmánybíróság 1146/B/2005. AB határozatában vizsgálta és alkotmányosnak ítélte a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Ktv.) 98. § (1) bekezdésében, illetve 99. § (1) bekezdés b) pontjában foglalt szabályozást. Megállapította, hogy Ktv. 99. § (1) bekezdésében a környezetvédelmi érdekek védelmének képviselőjére létrehozott egyesületek és más, politikai pártnak, érdekképviselőnek nem minősülő társadalmi szervezet számára biztosított perindítási jog nem az Alkotmány 57. § (1) bekezdésén alapuló jogosultság, mivel e szervezetek nem egyéni jogsérelmek orvoslására jogosultak. A perindítás indoka esetükben „a köz érdekében történő fellépés, egy alkotmányos cél és érték”, a környezethez való alapjog védelme [ABH 2006, 1849, 1851.]. Az Alkotmány 18. §-ának értelmezése kapcsán az Alkotmánybíróság már korábban megállapította, hogy „az egészséges környezethez való jog (...) elsősorban önállósult és önmagában vett intézményvédelem, azaz olyan sajátos alapjog, amelynek az objektív, intézményvédelmi oldala túlnyomó és meghatározó.” A környezetvédelmi vonatkozású alanyi jogokat elsődlegesen eljárási jellegűnek minősítette, amelyeket hatósági eljárásokban gyakorolhatnak a jogosultak [28/1994. (V. 20.) AB határozat, ABH 1994, 134, 138-139.]

A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény (a

továbbiakban: Fgytv.) 39. §-a is a fogyasztók széles körét érintő, vagy jelentős nagyságú hátrányt okozó tevékenység esetén a jogsértővel szembeni fellépés jogát, tehát eljárási jogot biztosít a fogyasztói érdekek képviselőjét ellátó társadalmi szervezet (vagy a fogyasztóvédelmi hatóság, az ügyész, valamint konkrétan meghatározott szolgáltatással kapcsolatban a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete) részére. A peres eljárás megindításának joga akkor is fennáll, ha a károsult fogyasztók személye nem állapítható meg, illetve független a kárt szenvedett fogyasztók alanyi jogérvényesítésétől. A társadalmi szervezet tehát nem a fogyasztó alanyi jogait védi, hanem közérdekből, jellegétől függő alkotmányos cél vagy érték érvényre juttatásáért lép fel.

A személyhez fűződő jogok érvényesítésére – e jogok sajátosságai folytán – csak személyesen van mód. Éppen az indokolta a közösséghez tartozás „méltóságának” egyéni alanyi joggá transzformálását, hogy a polgári jogi viszonyok között személyhez fűződő jogként érvényesíthetővé váljon. Így a személyhez fűződő jogok érvényesítése az egyén autonómiájának körébe tartozó kérdés. A társadalmi szervezet tehát az egyéni jogsérelem alapján nem érvényesítheti a megsértett közösség, illetve közvetetten az egész társadalom jogait, hiszen a megsértett, személyhez kötött jog csak a közösséghez tartozó személyeket illeti meg. A személyhez fűződő jog érvényesítésére a személynek van csupán alanyi joga, aki eldöntheti, hogy jogi úton kíván érvényt szerezni annak, avagy nem, és ha igen, milyen igényt érvényesít. Abban az esetben, amikor a szabályozás az alanyi jog jogosultjának döntésétől függetlenül jogosít fel társadalmi szervezetet jogérvényesítésre, az az egyéni autonómia szükségtelen és aránytalan korlátozására vezet [1/1994. (I. 7.) AB határozat, ABH 1994, 29, 35-36.; 20/1997. (III. 9.) AB határozat, ABH 1997, 85, 90-91.].

A kifejtettek értelmében a Ptkmód. 1. § (3) bekezdése sérti az Alkotmány 54. § (1) bekezdését, valamint az Alkotmány 8. § (2) bekezdésében foglaltakat is.

A Ptkmód. alkotmányossági vizsgálata kapcsán tett megállapításokkal az Alkotmánybíróság nem a különböző közösségekhez tartozók védelmének szükségességét vonja kétségbe, csupán az arányosságával kapcsolatban megfogalmazott elnöki indítvány megalapozottságát állapította meg. A szabályozás ezen módja, a kivetített tulajdonságok sokasága, az „átsugárzás” technikájának parttalan alkalmazása, valamint az egyén és a közösség között e tulajdonságon alapuló kapcsolat intenzitásának törvényi védelme nem állja ki az Alkotmánybíróság eddigiekben alkalmazott alapjogi tesztjének próbáját.

Az Alkotmánybíróság e határozatát az alkotmányellenesség megállapítására tekintettel tette közzé a Magyar Közlönyben.

Dr. Bihari Mihály
Az Alkotmánybíróság elnöke

Dr. Balogh Elemér
alkotmánybíró

Dr. Bragyova András
alkotmánybíró

Dr. Holló András
alkotmánybíró

Dr. Kiss László
alkotmánybíró

Dr. Kovács Péter
alkotmánybíró

Dr. Kukorelli István
alkotmánybíró

Dr. Lenkovics Barnabás
alkotmánybíró

Dr. Léway Miklós
alkotmánybíró

Dr. Paczolay Péter
előadó alkotmánybíró

Dr. Trócsányi László
alkotmánybíró

Dr. Kiss László alkotmánybíró párhuzamos indokolása

A többségi határozat rendelkező részével egyetértek.
Nem értek egyet azonban azzal, hogy az Alkotmánybíróság a határozata indoklásában nem tekintett át olyan általános kérdéseket és összefüggéseket, amelyek – megítélésem szerint – elengedhetetlenek lettek volna a köztársasági elnöki indítvány elbírálásához (ilyeneknek tekintem: a véleménynyilvánításhoz való jog mai értelme és tartalma; a közösségek méltóságának a kérdése; a hazai igazságszolgáltatás tendenciáinak bemutatása.) Az ezekről kialakított véleményemet részletesen a 236/A/2008. számú AB határozathoz fűzött különvéleményemben fejtem ki.

Budapest, 2008. június 30.

Dr. Kiss László
alkotmánybíró

Dr. Kovács Péter alkotmánybíró párhuzamos indokolása

A határozat rendelkező részével egyetértek és egyetértek azzal is, hogy a határozat úgy ítélte meg, hogy a Ptkmód.-ban foglalt jogtechnikai megoldás nem teljesíti a normavilágosság alkotmányos követelményeit és ekként az Alkotmány 2. § (1) bekezdése szerinti jogállamisági kritériumoknak nem felel meg. Úgy vélem, hogy a sértetti kör túlzottan tág körvonalaazása, a történelmi, társadalmi, származási, szociológiai szempontból jelentősen eltérő személycsoportok egybevonása és gyakorlatilag actio popularis-ra emlékeztető locus standi megkonstruálása aránytalan korlátozást jelent a szólás- és véleménynyilvánítási szabadságnak. Ugyanakkor a magam részéről itt is irányadónak tekintem mindazt, amit a „gyalázkodás” bűncselekményének előzetes normakontrollját kérő köztársasági elnöki indítvány tárgyában a mai napon hozott 236/A/2008. számú határozathoz fűzött párhuzamos indokolásomban részletesen kifejtettem azokról a nemzetközi jogi szabályokról, amelyeknek a tükrében kell vizsgálni az Abh1., Abh2. és Abh3. tételeit és axiómáit.

Budapest, 2008. június 30.

Dr. Kovács Péter
alkotmánybíró

Dr. Trócsányi László alkotmánybíró párhuzamos indokolása

Egyetértek a határozat IV. 2. és 3. pontjaival és erre tekintettel a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról szóló, az Országgyűlés 2007. október 29. napján elfogadott törvény alkotmányellenes, azzal azonban, hogy álláspontom szerint a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. tv.-nek a kiegészítését tervező 76/A. § (1) és (2) bekezdése nem ütközik az Alkotmány 8. § (2) és a véleménynyilvánításhoz való jogról szóló 61. § (1) bekezdésébe.

A Ptk. 85. § (1) bekezdése szerint a személyhez fűződő jogokat (a jelen határozat szempontjából irreleváns kivételekkel) csak személyesen lehet érvényesíteni. Bár ez a szabály nyelvtani

értelmezés szerint pusztán azt tiltja, hogy egy adott személyt ért sérelemért egy másik személy perelhessen, az esetjog ezt a tiltást kiterjesztően értelmezi.

A bírói gyakorlat a Legfelsőbb Bíróság 1984-es PK 432. és a jelen határozat tárgyát illetően különösen a 433. (a PK 444. számú állásfoglalásával átszámozott 12. és 13.) számú sajtó helyreigazítási tárgyú, de a személyiségvédelmi perekben is alkalmazott állásfoglalásán nyugszik. A PK 13. számú állásfoglalása a Ptk. 85. § (1) bekezdése és a keresetösségi jog szempontjából azt tartalmazza, hogy az a személy indíthat pert, akinek személyére a sajtóközlemény – nevének megjelölésével, vagy egyéb módon – utal, vagy akinek a személye a közlemény tartalmából egyébként felismerhető.

A rendes bíróságok jelenlegi állandó jogértelmezési gyakorlata tehát nem nyújt jogvédelmet a kollektív defamáció ellen, amikor a keresetösségi jogot csak a közvetlenül a saját személyében sértett személynek adja meg és a közösségen keresztül történő érintettséget a személyiségi jogi perek vonatkozásában nem ismerte el. A Ptk. 76/A. § (1) és (2) bekezdése a gyakorlatban a rendes bíróságok szűkítő jogértelmezésével szemben a sértett személy kollektív defamációval szembeni polgári eljárásbeli keresetösségi jogát teszi vitathatatlaná.

A Ptk. 76/A. § (1) bekezdésével védett jogok tipikusan valamely közösséghez tartozásban manifesztálódnak. Az egyénnek az a joga, hogy magát egy csoporthoz tartozónak tekintse, nyilvánítsa ki – legyen ez nemzeti/etnikai/vallási stb. – az egyén emberi méltóságának integráns része. A közösség sérelme – annak intenzitásától és az egyénnek a közösséghez fűződő kapcsolatától függően – az egyén közösséghez tartozás iránti személyes jogának sérelme is lehet, azaz átsugározhat.

Az Alkotmánybíróság korábban két olyan tulajdonságot nevezett meg, amelyek egyrészt a teljes személyiséget meghatározzák, másrészt csoportalakító tulajdonságok, vagyis a csoport tulajdonságainak minden tagra vonatkozniuk kell. Ez a két tulajdonság a vallási meggyőződés és a nemzeti vagy etnikai kisebbséghez tartozás. E körben tehát az Alkotmánybíróság az egyes ember személyiségének lényegi elemeként már korábban is elismerte a csoporthoz tartozást. Létezhetnek azonban olyan más csoportok is, amelyeknek a megsértése átsugárzik minden egyes tagjuk személyes méltóságára. Ha a csoport éppen abból képződik, hogy tagjainak valamilyen objektív, netán külsőleg is megnyilvánuló, vagy természetadta, levetkőzhetetlen, de legalábbis semmiképpen sem társadalmi funkcióját, szociális szerepét érintő olyan tulajdonsága van, amely másoktól megkülönbözteti; továbbá a sértés éppen ezt a csoportképző tulajdonságot veszi célba, akkor föltehetjük, hogy a csoportot ért sértés eleve az alacsonyabb rendűséget fejezheti ki csak, vagy az önazonosság megkérdőjelezésére irányul. A Ptkmód. szerinti Ptk. 76/A. § (1) bekezdés ezeket az Alkotmánybíróság gyakorlatában korábban is pozitív módon megkülönböztetett tulajdonságokat egészíti ki olyanokkal, amelyek az egyén szabadságát nem kevésbé érintik, azaz ezeknek a tulajdonságoknak a kinyilvánítása és vállalása iránti jog nem kevésbé az egyén szabadságából ered, és így mint az emberi méltósághoz való jog, alkotmányos alapjog. Az, hogy a Ptkmód. még a Ptk. 76/A. § (1) bekezdése tekintetében is előrevetíti, hogy e bekezdések bírói alkalmazása aránytalanságra vezethet, megítélésem szerint ez még nem teszi magát a Ptk. 76/A. § (1) és (2) bekezdését az

Alkotmány 8. § (2) és 61. § (1) bekezdésébe ütközőnek. A bíróságok és végső soron a Legfelsőbb Bíróság feladata, hogy a kollektív defamáció jogvédelmi tesztjét/az átsugárzás intenzitásával kapcsolatos szempontokat az esetjog kialakítása során meghatározzák. Ennek keretében a joggyakorlat meghatározhat olyan szempontokat, mint pl.

(a) a konkrét jogsértésnek az egyén élethelyzetét alapvetően meghatározó közösséget kell érnie, amely közösséghez tartozásnak a megszüntetése a közösség tagja számára nem lehetséges, vagy az emberi méltóságának feladásával (önfeladással), illetőleg jelentős sérelmével járna;

(b) a társadalom értékítélete szerint a konkrét sérelem alkalmas-e arra, hogy a sérelemmel célzott közösség tagjaiban a jogsérelem ismételt bekövetkezése miatti félelmet keltsen.

Noha a jogalkotó elmulasztotta szabályozni azt, hogy a párhuzamos perlésekből fakadó esetleges aránytalanságokat kezelje, ez jogalkotás-technikai hiba, mely azonban nem éri el az Alkotmány 2. § (1) bekezdésébe foglalt jogállamiság sérelmének a szintjét, ennek kezelése a rendes bíróságok kialakítandó ítélkezési gyakorlata körébe esik.

Budapest, 2008. június 30.

Dr. Trócsányi László
alkotmánybíró